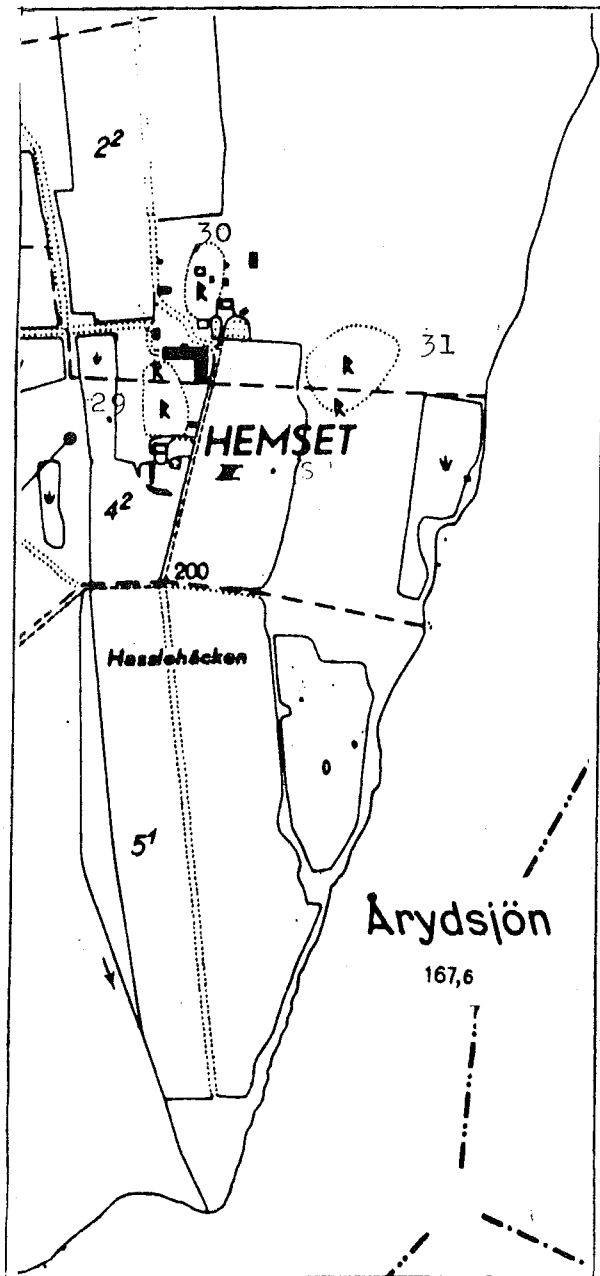

HEMMESJÖBYGDEN

Meddelande från Hemmesjö hembygdsförening

ÅRSMÖTET

äger rum fredagen den 23 mars och är i år förlagt till den nya samlings-salen i Åryds skola. Årsmötet börjar kl. 19.

Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar talar hemslöjdschefen vid Kronobergs läns hemslöjdsförening

Gunvor Johansson

om

HEMSLÖJD FÖRR OCH NU

Kaffeservering. I anslutning till föredraget utställs textilier från hem i Hemmesjö. Utställningen visas också på lördagen kl. 10 - 14.

I detta nummer:

- o Ätthögarna vid Hemset av J. E. Anderbjörk
- På vidstående detalj av den ekonomiska kartan är ätthögarna utmärkta med R
- o "Stoledelning" i Hemmesjö kyrka
- o Torp under Åry.
- Från torpinventeringarna i Hemmesjö
- o Schöns stuga till hembygdsföreningen

Ättehögarna vid Hemset

På den ekonomiska kartan finns vid Hemsets gård tre R-tecken och vart och ett av dessa R betecknar ett s k bygravfält, d v s byns forntida ättebacke.

I det av Riksantikvarieämbetet upprättade fornminnesregistret beskrivs de tre fornlämningarna vid Hemset på följande sätt:

Nr 29. Beläget c:a 25 m N om Hemsets herrgårdsbyggnad.

Gravfält c:a 90 x 40 m, bestående av c:a 40 fornlämningar, vilka utgörs av 4 treuddar, c:a 17 ovala stensättningar, 16 runda stensättningar och 5 högar.

Treuddarna har insvängda sidor, c:a 9 - 10 m långa, fyllda, 0,2 - 0,4 m höga. De har i allmänhet tydlig kantkedja, 0,2 m hög av 0,4 - 0,6 m långa stenar, en av dem t ex i tvenne uddar en flat sten 0,5 - 0,6 m hög. Runda och fyllda stensättningar, c:a 4 - 6 m och 1 st 11 m i diam och 0,2 - 0,4 m höga. Fyllningsmaterialet utgörs av jord med i ytan delvis synliga stenar. I den största stensättningen synes fyllningsmaterialet vara helt borttaget intill bottenskiktet.

En rest sten c:a 1 m hög står nära udden av en treudd och har troligtvis flyttats c:a 1 m från själva treudden.

Högarna är i allmänhet 8 - 10 m i diam och 0,5 - 1 m höga. Några är skadade av gropar i mitten.

De ovala stensättningarna är c:a 5 - 6 m x 4 - 5 m och 1 st c:a 11 x 7 m.

Nr 30. Beläget c:a 100 m N om gravfält 29 och omedelbart V om errendetorsbyggnad, på krönet av ekbacke.

Gravfält bestående av c:a 45 högar, 4 - 10 m i diam och 0,4 - 1 m höga. Flera högar är skadade vid bebyggelse.

Nr 31. C:a 140 m V om Årydsjön och 150 m ÖNÖ om gravfält 29 beläget på avsats av moränrygg i stembunden ängsmark, svagt sluttande åt Ö.

Gravfält bestående av c:a 70 fornlämningar. Av dessa är c:a 10 högar eller jordblandade rösen 7 - 11 m i diam och 0,5 - 1,1 m höga och c:a 60 runda stensättningar, 4 - 9 m i diam och fyllda, 0,2 - 0,4 m höga. De i NÖ liggande 4 högarna är bäst bevarade, övriga ganska rämponerade och med stora mittgropar. Från gravfältet har man en vacker utsikt över Årydsjön.

Hemset är alltså en s k höga- eller hednaby, "ärestitlar" som förekommer redan i de medeltida landskapslagarna och som kan betecknas som "By, som härrör från heden tid och har järnåldersgravfält" (Erik Elgquist, Studier i södra Smålands bebyggelsehistoria. Hyltén-Cavallius-föreningens årsskrift 1951, sid 7). Sådana högabyar förekommer överallt i vårt lands järnåldersbygder och i allmänhet finns det blott ett sådant gravfält invid byarna. Det är relativt sällsynt med 2 gravfält, och byar med 3 gravfält som vid Hemset är mycket sällsynta.

Som framgår av ekonomiska kartan och gravfältsbeskrivningarna ligger de 5 Hemsetgravfälten relativt nära varandra. Det kan ju alltså vara möjligt att i varje fall nr 29 och nr 30 tidigare utgjort en enhet och att fornlämningar tagits bort i samband med att ledugården uppfördes. För min del tror jag dock att det redan från början var fråga om 3 skilda områden, varje gravfält har nämligen vad gravtyperna beträffar sin egen särskilda karaktär. Det norra, nr 30, består av s k högar, på det sydvästra, nr 29, finns det nästan uteslutande stensättningar med kantkedja och på det östra är det fråga om sådana som av oss fornminnesinventerare verkstämde på 1920- och 30-talen rubricerades som jordblandade rösen (ej stensättningar), vilka kan vara svåra att skilja från högarna, men som är mer stenbemängda i fyllningen och också har en annan profil än dessa.

Vad det beror på att man inmutet ättehagar på 3 olika platser inom Hemsets by kan man nog aldrig få grepp om. Det kan ju vara fråga om att de är från skilda tider, men alla de ovan beskrivna gravtyperna brukar förekomma sida vid sida på andra bygravfält från slutet av järnåldern både i Småland och annorstädes. En annan teori kan vara att det under heden tid fanns 3 gårdar i byn, som var och en var "huvudman" för sin ättebacke, och något som kan tala för det är att byns olika gårdar ännu vid mitten av 1800-talet låg rätt långt från varandra, vilket ju framgår av både kartor och husgrunder.

Något slutligt svar på denna ur bebyggelsehistorisk synpunkt intressanta fråga kommer man nog aldrig att få, inte ens genom en omfattande utgrävning och undersökning av alla gravarna. Frågetecknen kommer nog att bestå. De norra och sydvästra gravfälten har varit kända sedan länge och omnämns bl a av lektor J. Wallmen på 1820-talet. Han skriver bl a att de ligger i desk "Lundaängarna" och att det stora stenblocket på gravfältet vid arrendatorsbostaden kan vara ett offeraltare som "av folket kallades predikstolen".

Det östra gravfältet beskrivs första gången av dr Knut Kjellmark i Smålandsposten 12/5 1938 i uppsatsen "Ett nyupptäckt gravfält". Där prisar han också naturen på denna plats med följande: "Närmast söder om herrgården har man öppna, stenfria åkerfält, som med mjukaste välvning sluttar mot öster och söder ned mot sjön och mot skogen i väster lik en väldig jättebuckla. På ett par kilometers avstånd i nordöstlig riktning ser man snett över sjön Furuby vita kyrka med dess svarta, spetsiga torn och kyrkbyns gårdar med i ljusa färger målade hus högt upp i överkanten av det breda, mörka furuskogsbandet på andra sidan sjön. Mot söder skymtar Åryd -. Allt samverkar till att göra Hemset till en naturskön plats, vars like man får leta efter."

Tack vare att de norra och sydvästra gravfälten betas av gårdens nötkreatur framträder de olika gravarna tydligt och klart. Vad beträffar det gravfält som ligger vid herrgårdsbyggnaden är det rätt överväxt av ekar och andra lövträd och där skulle en viss röjning vara önskvärd, inte minst för att bevara gravarna åt framtiden; ekens rötter kan förstöra det som minner om dem som bodde i Hemsets by för nu snart ett årtusende sedan.

I varje fall är Hemset en femstjärnig plats både vad natur och kultur beträffar.

J E Anderbjörk

»Stoledelning« i Hemmesjö kyrka

I äldre tider fick man inte sitta var man ville i kyrkan. Männensatt för sig och kvinnorna för sig, och ordningen var noga reglerad genom en bänklängd eller stolordning, som fastställdes av sockenstämman. Placeringen skedde vanligen efter "räng", och det finns många exempel på bråk om platserna.

I Hemmesjö företog man den 8 december 1755 en "stohle-dehlning", där man tydligen bemödade sig om en så rättvis fördelning som möjligt genom att ha en annan ordning på kvinnfolkssidan än på manfolkssidan. Den återges här efter sockenstämmoprotokollet:

Mans-stohlarna

Af stohlarna vid altaret behåller Pastor den ena och Kläckaren den andra.

uti Choret el. ofvan	Num: 1: Hemset Tokag och Risinge Kårag.
Predikostohlen	Num: 2: Himmesjö Olssag.
efter Predikostohls-	Num: 3: Risinge Olssg. och Risinge Kronog.
trappan	Num: 4: Himmesjö Söreg. Hemset Norreg.
	Num: 5: Hemset Söreg. Hemset Siögården.
	Num: 6: Risinge Torsag. Himmesjö Siög. Hemset Kåhlarag.

Num: 7: Åreda Norreg. Fylleryd Lilleg.
 Num: 8: Himmesiö Månsag; Millang.; Åreda Östreg.
 Num: 9: Åreda Byag. Risinge Fendrichsgården.
 Num: 10: Himmesiötorp och Risinge Söreg.
 Num: 11: Gummatorp, Åreda Söreg; Ringag.

under g/am/1/a Num: 12 & 13: Billa Söreg. Nyg. och Korpag.
 Lächtaren

Nya Lächtaren Åryds Sätterie för Härrskape/ts/ Tienstehion och de förnämste af Bruksfolkets qwinnokiön.

Gamla Lächtaren Åryds Bruksfolk af Mankiönnet /äga/ de 2de små stohlarna til söder niuta.

Gamla Lächtaren och den främsta Stohlen til norr är tildelt Fylleryd Storeg, Himmesiö Stom och Risingetorp. = *E. Ringeryd*

Gamla Lächtaren och midtersta stohlen til norr är tildelt respective Herrskapets drängar i Sochn.

Gamla Lächtaren och öfwersta Stohlen til norr är tildelt församblingens Ryttare och Soldater.

Qwinno-Stohlarna

wid Sacristigan Num: 1: Himmesiö Stom.
 Num: 2: Åreda Norreg. Fylleryd Lillagården.
 Num: 3: Himmesiötorp och Risinge Söreg.
 Num: 4: Hemset Söreg. och Siög. Risinge Millang. Risingetorp. = *E. Ringeryd*
 Num: 5: Gummatorp, Himmesiö Söreg., Hemset Norreg. Himmesiö Siög. 1/4^{ding}.
 Num: 6: Risinge Torsag. och Olssag. Hemset Kåhlareg. Himmesiö Siög. 1/4^{ding}.
 Num: 7: Himmesiö Olssag. Hemset Tokag. Risinge Kårag. och Kronog.
 Num: 8: Billa Nyg. och Korpag. Risinge Fendrichsg.
 Num: 9: Åreda Byag. och Åreda Östrag.
 Num: 10: Himmesiö Månsag. och Millangården.
 Num: 11: Åreda Söreg. och Ringagården.
 under g/am/1/a Num: 12: Billa Söreg. och Fylleryd Storeg.
 Lächtaren Num: 13: Pigostohlar för Herrskapet i Sochn.
 Num: 14: Åryds Bruksfolks qwinnor och Barn, som ei få rum på Nya Lächtaren.

Inhyses hionen af Bägge Kiönen i församlingen sittia på de nygjorde Bänkarna på gången.

Av särskilt intresse är uppgiften om de båda läkterna. Den gamla läktaren med stolar både åt söder och norr måste ha haft sin plats vid västra gavelväggen. Om den nya läktaren berättar sockenstämmoprotokollet, att brukspatron Olof Lundblad på Åry bruk 1750 fått stämmans tillstånd att bygga "ett litet Lectare wid norra sidan ... wiljande ther låta giöra en graf, och med uthuggna wackra stenar öfwertäcka". Det var tillkomsten av denna nya läktare som var den närmaste orsaken till den nya stoldelningen. När den gamla kyrkan restaurerades 1925, fylldes den lundbladiska graven igen. Järnplattan med namnen på de medlemmar av familjen som jordats i graven ligger som bekant nu utanför kyrkmuren. Fylleryd, som nu ingår i Gårdsby församling, hörde förr till Hemmesjö.

Att man också i Hemmesjö kunde kivas om de bästa bänkplatserna framgår av en artikel av Karl Olin i Östra Torsås hembygdsförenings årsbok för 1968-69. Det var vid jultiden 1717 som fältväbelskan Susanna Håkansdotter i Billa Korpagård och soldathustrun Bengta Bosdotter i samma gård blev osams om hur de skulle sitta i kyrkbänken. Saken drogs inför tinget och Bengta fick böta 100 daler silvermynt, medan Susanna slapp undan med 50. Det var kraftiga böter. Om de inte kunde betala, fick de i stället fängelse på vatten och bröd, Bengta en månad och Susanna 14 dagar.

Torp under Åry

Under de tre senaste studiesäsongerna har en studiecirkel i Åryd sysslatsat med kartläggning av torpen under Åry bruk och Hemset. Den fullständiga redovisningen kommer så småningom att överlämnas till hembygdsföreningens arkiv. Här lämnas en kortfattad översikt av torpen under Åry. I ett senare nummer av Hemmesjöbygden kommer en motsvarande redogörelse att lämnas för torpen under Hemset.

Enligt beskrivningen till 1700 års karta över Åryds säteri fanns vid gården inga torp "uthän allenast några bruks- eller Backestufwor /backstugor/ som inga ägor hafwa." 70 år senare anges torpens antal vara sex: i ett värderingsinstrument av den 4 oktober 1770 (i Lessebo bruksarkiv) heter det, att torpen "äro upplätne til Bruksfolket at nyttjas", varför "de här ej vidare /bliva/ uptagne än til de 80 stycken dagswäcken, som derföre om Sommaren til Säteriet giöras, då de från Bruksarbetet ledige äro." Vid en syn 1793 är antalet uppe i sju.

De första torparna i Åryd var alltså anställda vid bruket, som hade så mycket jord att de kunde föda ett par kor och några får. Som regel hade torpen inga namn. Undantaget är Jonsbacken, som möter i bruksböckerna redan 1749. Sannolikheter talar för att namnet från början gällde det område, där torpet var beläget. Några av de andra torpen har troligen fått sina namn på samma sätt: 1802 uppfördes, heter det, en torpstuga på Näckabacken för spiksmedernas räkning. Namnen Roggebacken och Sjöbacken har förmodligen samma tillkomsthistoria.

År 1749 var det fem av brukets anställda som erlade "torpskatt", två knipsmeder, två hyttedrängar och en uppsättare. Mot slutet av århundradet var det vanligt att torpen uppläts till personer som inte var direkt sysselsatta med järnhanteringen, till anställda vid sågen eller hantverkare som bruksskomakaren eller bruksskräddaren; "bergstingsvaktmästaren och herrskapsskräddaren" kallades en av dem. Det talas om sågtorpen, sågarestugan och skräddaretorpet. Av det egentliga bruksfolket hade masmästaren eget torp. De övriga bodde som regel tillsammans i spiksmedernas hus eller hammarsmedernas hus. Borta vid Strömmarna fanns 1794 "tomtplats och kålagårdar till Bruksfolket".

En särställning intar ryttartorpet (dragontorpet, husartorpet). Det tycks ha räknats med bland de sex eller sju torpen under Åry, men tillhörde Hemsets rusthåll och torde från början ha legat på Hemsets mark. Det var inte helt problemfritt, men problemen löste sig, när rusthållet och herrgården fick samma ägare.

I början av 1800-talet började torpen uppträda under namn. Vi träffar på Höjden, Lilla Å, Näckabacken, Roggebacken, Sjöbacken och så småningom också Källelund. Som en kuriositet kan nämnas, att Höjden och Sjöbacken 1816 döptes om till Bellevue ("vacker utsikt") och Mon Bijou ("mitt smycke") efter två slott i Berlin. Redan efter något år återgick man klokt nog till de gamla namnen.

Av den gamla torpbebyggelsen finns i dag bara Källelund och Sjöbacken kvar. De andra torpen är mer eller mindre spårlöst försvunna. På 1743 års karta över Åryd finns endast ett torp utsatt, beläget c 100 m väster om vägen till Risinge i närheten av nuvarande idrottsplatsen. Det låg på Hemsets mark, men brukades enligt en anteckning på kartan under Åry. Det finns också utmärkt på en karta från 1794. Många skäl talar för att detta är det ursprungliga ryttartorpet, som man tvistade om vid den tid, då 1743 års karta kom till. I övrigt är kartmaterialet magert. I slutet av 1700-talet talas om "sågtorpen", som rimligen bör ha legat i närheten av sågen. Den hade tidigare legat vid den västra ågrenen mellan de nuvarande två broarna på vägen mellan posten och fabriken, c 180 m från vägkorset vid posten. Nu låg den vid åns utlopp ur Årydssjön nedanför den nuvarande festplatsen med "draggen". Området norr om ån fram till skolområdet var senkt och kallades Sågmaden. Därefter följde Ruggehegen, som sträckte sig bort till vägkröken mot kvarnen. Mellan Sågmaden och

Ruggehagen fanns några åkerlappar, ungefär där posten och konsum nu ligger. Där låg det äldre Højden, som gjordes till husartorp på 1830-talet, väl att skilja från det nuvarande Højden, som byggdes som backstuga på 1870-talet. Gamla Årydsbor kan berätta, att det ännu ett stycke in på 1900-talet växte äppelträn med sura äpplen utmed Växjövägen vid posten, vittnesbörd om den gamla torpbebyggelsen. Gamla frukt-träd hittar man också vid platsen för Lilla Å vid vägen mot Billa och stengrunder, som visar var torphuset har legat. Roggebacken, som ibland kallas Ruggebacken, bör rimligen ha legat i närheten av Ruggehagen, och Jonsabacken låg på det nuvarande fabriksområdet - det finns Årydsbor som minns namnet och platsen ännu i dag.

Højden

Det tidigare Højden låg som nämnts ungefär där posten och konsum nu ligger. I början av 1800-talet tycks det ha kallats Backen. Från 1834 till 1869 gjorde det tjänst som husartorp. En "husarladugård" uppfördes där 1834. Enligt en beskrivning från 1871 var torpbyggnaden en stugbyggnad av trä, brädfodrad och rödmålad under tak av näver och torv, c 9 m lång och 6 m bred. Enligt ett brandförsäkringsbrev av 1843 var boningshus och ladugård försäkrade för sammanlagt 250 riksdaler. Om Højden tillhörde den allra första uppsättningen torp under Åry och vem som i så fall bott där kan inte med säkerhet fastställas. Redan 1805 gjorde i alla händelser Anders Jonasson (Johansson, f. 1784) dagsverken för torpet. Han var skomakare och fanns kvar på torpet ända till 1829, då han flyttade till Billa. Hans svärfar, Sven Jonsson Bergström (1747-1822), som också var skomakare, bodde under senare år inhyses på torpet. Han har tidigare bott "vid sågen" och kring 1810 på Roggebacken. Som torpare efter Anders Jonasson omtalas Simon Svensson och Daniel Jonasson, sedermera mjölnare. Den förste husaren hette Peter Fernwall (f. 1801). Han fick avsked 1849 och flyttade då till Lilla Å. Hans efterträdare blev Carl August Sandberg (f. 1827), som med sin familj emigrerade till Amerika 1869. Efter Højden blev Källelund husertorp. Orsaken var närmast den, att bruket ville använda torpmarken för egen räkning.

Det nuvarande Højden kan dateras till 1875, då stugan där upptimrades. Där bodde Johannes Jansson och efter honom hans änka Johanna Petersdotter.

Jonsabacken

Torpet låg på nuvarande fabriksområdet. På en karta från 1794 kallas det "ett torpställe kallat Jonsabacken bebott af Bruksfolket". Gårdsdrängen Pehr Pehrsson inredde 1751 stugan "med dörrar, fönster, sängar och bord". Den förste torparen var hyttedrängen, senare masmästaren Bengt Jonsson (död som fattighjon 1785). Samtidigt med honom bodde skräddaren Petter Nilsson på torpet. Bengt Jonsson efterträddes av sonen knipsmeden Johan Bengtsson. Enligt bouppteckningen efter hustrun (död 1795) var han en välbärgad man. På torpet föddes då 1 ko, 2 får och 3 böggar.

Något torp med namnet Jonsabacken finns inte nämnt efter 1803. Möjligen kan det vara identiskt med masmästaretorpet.

Källelund

Vid Källelundsvägen. Torpet tillkom 1831, då den första torpbyggnaden uppfördes. 1843 var det tydligen rätt nerslitet: boningshus och ladugård var då försäkrade för endast 150 riksdaler. Torpet blev husartorp 1869. En ny stugbyggnad uppfördes i oktober 1870 till en kostnad av 807 riksdaler silvermynt. Två ladugårdar revs och en ny uppsattes. Den förste torparen hette Sven Andersson (f. 1771). Han kom då från Roggebacken. Han efterträddes (1836) av svärsonen Magnus Berthilsson

(f. 1813), som 1869 flyttade till Vita rör. Den förste husaren på Källelund hette Johan Gustaf Åstrand (f. 1813), som 1887 efterträddes av Hjalmar Krantz (f. 1867). Krantz fick som den siste husaren i Åryd avsked 1903 - slutet på en 211 år gammal epok. Senare har på Källelund varit bosatta Karl Alfred Modin (f. 1878), Johan August Axlund (f. 1864) och Gunnar Skoog. Nu bor där Hildur och Göte Johansson.

Enligt en syn 1871 födde torpet 3 kor, 1 ungnöt och 6 à 7 får. 1897 fanns 2 kor/stutar, 1 ungfä och 2 får.

Lilla Å

Torpet låg vid vägen mellan Åryd och Hemmesjö kyrka intill Billa marker. En ny torpbyggnad uppfördes 1832 under tak av näver och torv. Boningshus och ladugård var 1843 försäkrade för 180 riksdaler. Ny ladugård uppfördes 1850. Se vidare Ingrid och Bengt Alstads beskrivning i Hemmesjöbygden 1978:1.

Masmästaretorpet

Var torpet låg låter sig inte fastställa. Möjligen kan det ha legat på Jonsabacken. En ny torpstuga byggdes 1809. Masmästaren Nils Malmberg (f. 1745) erlade 1787 torpskatt för två torp. Då hustrun dog bodde han enligt bouppteckningen (1799) i Åryds "bruksstuga" och hade två kor, två små baggar och hälften av en bikupa. 1800 bodde torparen och snickaren Johannes Johansson på torpet, 1802 betalade Måns Jonasson ett halvt års skatt för torpet - han flyttade samma år till Näckabacken. Efter honom kom masmästaren Sven Abramsson, som tidigare tycks ha bott på något av de andra torpen, där han efterträtt Jöran Amundsson. Ytterligare två torpare är kända: Johan Runberg (1810) och Magnus Persson (1814). Namnet Masmästaretorpet nämns inte senare. Magnus Persson kallas 1816 förre torparen. Ett masmästareboställe nybyggdes däremot 1862, men något torp torde det då inte ha varit fråga om.

Näckabacken (Näckebacken, Nickebacken)

Var torpet låg låter sig inte fastställa. Enligt en anteckning i bruksarkivet uppfördes 1802 en torpstuga på Näckabacken "till spiksmederna". Tre torpare är kända: Måns Jonasson (1802, se Masmästaretorpet), som redan 1803 flyttade till ett torp under Risinge, Olof Johansson (f. 1792) och Petter Svensson (f. 1789). Olof Johansson kallas brännerist och övertog 1820 Nils Huggares jord, sannolikt ett av sågtorpen. Petter Svensson kom 1830 och tycks bara ha stannat ett par år. Efter 1832 nämns inte torpet i bruksböckerna.

Roggebacken (Ruggebacken)

Torpet bör som inledningsvis nämndes ha legat i närheten av Ruggehagen, inte långt från Höjden; 1827 röjde Johannes Danielsson från Lilla Å enebuskar å "backen mellan Höjden och Roggebacken". 1810 bodde brukskomakaren Sven Jonsson Bergström där. Sågaren Sven Andersson (f. 1771) innehade torpet mellan 1814 och 1831, då han flyttade till det då nybyggda Källelund. Efter 1831 finns torpet inte omnämnt.

Ryttartorpet (Dragontorpet från 1801, Husartorpet från 1822)

Indelningsnumret var från början 75 men blev sedan först 33 och därefter 91. Som ovan nämnts finns det skäl som talar för att det ursprungliga ryttartorpet var det torp som finns utsatt på 1743 års karta och som var föremål för tvist mellan Åryds ägare och rusthållaren i Hemset. Tvisten dem emellan gällde bl. a. just ryttartorpet. En ny dragonstuga upptimrades 1810-12. Höjden blev husartorp 1834 och Källelund 1869, men namnet "husar-

torpet" tycks fortfarande ha använts som benämning på det gamla torpet. Den förste ryttaren hette Nils Nilsson (omnämd 1692), och han fick som efterträdare Måns Hims (med namn efter Hemset). Han sårades i slaget vid Helsingborg 1710. Efter honom kom John Hasselberg (1712), Oluf Åberg (1724), Gudmund /Gumme/ Holmberg (1740), Nils Holmberg (Åberg) (1750), Johan Holmberg (1776), Johannes Snygg (1788), Gumme Johansson (1811) och Olof Grahn (1813). Enligt bouppteckningen efter Johan Holmberg, som dog 1789, fanns på torpet 1 ko, 1 stut, 1 kalv, 6 får och 1 bagge. Vid Johannes Snyggs död 1810 fanns 1 ko, 1 kviga, 8 får och 2 bikupor. Torpare på husartorpet efter 1834 har varit bl. a. Johan Zachrisson (1839), N.D. Johansson (1872), Peter Kamp (1873).

Sjöbacken

Torpet ligger vid Årydssjön öster om Växjövägen och byggdes nytt 1858/59 för en kostnad av 983 riksdaler silvermynt. Veranda m.m. tillbyggdes före 1920. 1858 var boningshus och ladugård försäkrade för 1220 riksdaler. Den förste kände torparen hette Petter Larsson Holmberg (f. 1780, död 1856), bördig från Risinge. Han tycks tidigare ha bott på Roggebacken, men kom senast 1816 till Sjöbacken. Han följdes 1857 av Johannes Andersson och denne 1860 av Johan Peter Magnusson (f. 1824), tidigare på Södra Bjurbäckstorpet. Efter Magnusson kom Frans August Landqvist (f. 1859) och efter honom (1920) Axel Eriksson. De som nu bor på Sjöbacken är Ulla och Stig Ekberg. 1897 fanns på torpet 3 kor/stutar och 1 ungfä.

Om bruksskräddarna bott på Sjöbacken före Holmbergs tid framgår inte av bruks- och kyrkoböcker. Den inledningsvis omnämnde herrskapsskräddaren, som hette Nils Andersson Stenberg, bodde på ett av Årydstorpen från 1800 till 1808. Sistnämnda år fick han avträda torpet till klenmeden Jacob Bergström, eftersom han "icke förbättrat den kring torpet varande gärdesgården". Stenberg fick 1805 ersättning för "en uppbyggd och inredd liten stuga, belägen uti Stenbergs lycka".

Sågtorpen

Det är inte möjligt att fastställa, vilka senare namngivna torp som räknats till sågtorpen. I ett av torpen bodde på 1770-talet sågaren Petter Persson (f. 1726). I en bouppteckning efter hustrun 1779 kallas torpet "detta lilla dagswärbstorp"; det födde 2 kor, 1 kviga, 3 får och 4 lamm. Petter Persson kallades byggmästare liksom flera av efterträdarna. Han fick ett tragiskt slut. Tillsammans med dotter och svärson, sågaren Petter Larsson, innebrändes han vid en mordbrand natten mellan den 14 och 15 april 1808. Bouppteckningen visade att på torpet fanns 2 kor, 1 kviga, 3 får, 2 lamm och 1 bagge. Torpet återuppbyggdes, och ny torpare blev Nils Huggare, sågare och byggmästare.

B.H.

Schöns stuga till hembygdsföreningen

Efter framställning av hembygdsföreningens styrelse har Södra skogsägarna AB som gåva till föreningen överlämnat det hus vid Masugnsvägen i Åryd, som de senaste decennierna bebotts av den nyligen bortgångne f. maskinisten Arvid Schön, under många år en förgrundsgestalt i Åryd och en varm vän av hembygdsföreningen. Meningen är att göra huset till ett museum över järnhantering och träindustri i Åryd. Dess egenskap av f. d. järnbod och närheten till masugnsruinerna gör en sådan användning naturlig. F. landsantikvarien J.E. Anderbjörk har lovat att hjälpa till med planeringen, och en särskild kommitté - Kurt Adolfsson, Carl-Erik Johansson, Nils Lindbeck och Harald Schön - skall ta hand om stugans färdigställande för det nya ändamålet.

Styrelsen hoppas få övertaga även masugnsområdet, som nu tillhör Skogs-sällskapet. Om förhoppningarna uppfylls, skulle föreningen komma att förfoga över ett av vackraste områdena i Åryd, där fläkten från gamla tider känns särskilt stark.

B.H.